IX. POGLAVLJE

Nastavak o istom predmetu

(Zaključak knjige)

Upravo je to ona jedincata, neprocjenjivo vrijedna žrtva, na koju se kao na svoju svrhu odnose sve ostale što ih spominju povijesti i pripovijesti svih naroda. Nju su željeli označiti i Židovi i pogani u svojim krvavim paljenicama i nju je na prihvatljiv i potpun način predstavio Abel prinijevši Bogu prvinu svoje najčistije janjadi. Pravi je žrtvenik imao biti križ, prava žrtva Bog, a pravi svećenik isti taj Bog, istovremeno Bog i čovjek, uzvišeni prvosvećenik, vječni svećenik, žrtva trajna i sveta, onaj koji je došao u punini vremena izvršiti ono što je obećao Adamu u rajska vremena, vjerni izvršitelj svojeg obećanja i čuvar svoje riječi; jer kao što uzalud ne prijeti, tako i ne obećava zaludu. Zaprijetio je slobodnu čovjeku razbaštinjenjem, i razbaštinio čovjeka slobodna i kriva; obećao mu je potom otkupitelja, i sam došao otkupiti ga.

S njegovom nazočnošću razbistruju se sva otajstva, objašnjavaju sve dogme i ispunjavaju svi zakoni. Da bi se ispunio zakon solidarnosti, uzima na sebe sve ljudske boli; da bi se ispunio onaj obrnutosti, razlijeva svijetom obilnu bujicu božanskih milosti zadobivenih svojom mukom i smrću. U njemu Bog postaje čovjekom tako savršeno da sva žestina Božje srdžbe pada na nj, a čovjek postaje u njemu tako savršenim i božanstvenim da u njemu silazi na čovjeka sve božansko milosrđe, poput blage i nježne kiše. Da bi bol postala svetom, trpljenjem je posvetio bol; a da bi njezino prihvaćanje bilo izvor zasluge, prihvatio ju je dragovoljnim pristankom. Tko bi imao snage prinijeti Bogu svoju volju u žrtvi paljenici da se nije on spremno i potpuno odrekao svoje kako bi vršio onu svoga

presvetog Oca? Tko bi se uspeo do vrhunca poniznosti da se nije najstrpljiviji i najponizniji Jaganjac prvi uspeo tajnim putovima do toga trnovitog vrhunca? I tko bi, uzlijećući još više, svladavao neprohodne planine jednu nad drugom sve dok ne stigne do najvišeg vrha božanske ljubavi da ih nije on jednu za drugom sve svladao, zacrvenivši njihove obronke grimizom svoje krvi i davši njihovu trnju kao plijen svoje prečisto i prebijelo runo, snijegu na sramotu? Tko bi osim njega mogao poučiti ljude da onkraj tih vrletnih i divovskih planina s vrhovima u nebo i dolovima u bezdan leže svijetle i živahne livade, gdje je zrak blag, nebo vedro, vode bistre i čiste, svi šumovi preslatki i sva polja zelena, svaki sklad neizreciv i svaka hladovina trajna; gdje je život istinski život, koji nikad ne završava, i zadovoljstvo istinsko zadovoljstvo, koje nikad ne prestaje, i ljubav istinska ljubav, koja se nikad ne gasi; gdje je vječni odmor bez dangubljenja, vječni pokoj bez umora, i gdje se na najuzvišeniji način miješaju sva slatkoća posjedovanja i ljepota nade?

Sin Božji, postao čovjekom i pribijen od čovjeka na križ, u jedan je mah ostvarenje svega savršenog predstavljenog u svim simbolima i uobličenog u svim likovima, sveobuhvatan lik i simbol svih savršenstava. Sin Božji, postao čovjekom, budući da je u isti mah Bog i čovjek, jest idealnost i stvarnost združene u jedno. Naravni razum kaže nam i svakodnevno nas iskustvo uči da čovjek ni u jednom umijeću, uopće ni u čemu, ne može dosegnuti ono razmjerno savršenstvo koje mu je dano postići, ako nema pred očima dovršen uzorak još većeg savršenstva. Da bi atensko pučanstvo steklo onaj divljenja vrijedan smisao za raspoznaju jednim pogledom što je u proizvodima duha književno lijepo ili umjetnički uzvišeno, ili što je junački lijepo u ljudskim postupcima, svakako je bilo nužno da pred očima vazda ima kipove svojih izvanrednih umjetnika, stihove svojih uzvišenih pjesnika i junačka djela svojih velikih vođa. Atensko pučanstvo, takvo kakvo je bilo, nužno podrazumijeva svoje umjetnike, pjesnike, vođe, takve kakvi su bili; a oni, sa svoje

strane, nisu dospjeli do tako smjelih visina bez upiranja pogleda u još veće visine. Svi grčki vođe to što su postigli postigli su zato što su upirali pogled u Ahileja stigloga do najvišeg vrhunca slave. Svi oni veliki umjetnici i najistaknutiji pjesnici bili su veliki i istaknuti zato što su pogled upirali u *Ilijadu* i *Odiseju*, besmrtne uzore umjetničke i književne ljepote. Ni jedni ni drugi ne bi nikada postojali da se nisu uglédali u Homera, veličanstveno utjelovljenje umjetničke, književne i junačke Grčke.

Taj zakon snagom kojega sve što je u mnoštvu jest na savršeniji način u aristokraciji, a na još neizmjerno savršeniji i viši način u jednoj osobi, toliko je sveopćenit da se razložno može smatrati zakonom povijesti. Taj je zakon sa svoje strane podvrgnut nekim uvjetima neotklonjivim i nužnim kao i on sam. Tako je, na primjer, neotklonjiv uvjet svih onih junačkih utjelovljenja to da istodobno pripadaju posebnoj udružbi koju utjelovljuju te drugoj, općenitoj i višoj od one utjelovljene u njima. Ahilej, Aleksandar, Cezar, Napoleon, kao i Homer, Vergilije i Dante svi su u isti mah građani dvaju različitih gradova, od kojih je jedan posebni, a drugi opći, jedan je niži, a drugi viši: u višemu žive zajedno u stanovitoj jednakosti, u nižemu svaki od njih gospoduje s apsolutnom nadmoću; u višemu oni su građani, u nižemu vladari. Onaj viši grad, u kojemu imaju svi jednako pravo građanstva, zove se čovječanstvo, a onaj niži, u kojem vladaju, zove se ovdje Pariz, ondje Atena, a tu Rim.

Dobro dakle: kao što se ti narodi, ti niži gradovi sažimaju u jednoj osobi, u kojoj se reljefno i na osobit način ističu njihove vrline i savršenstva, isto je tako bilo sasvim prikladno da se sveopći zakon tipskoga utjelovljenja ispuni s obzirom na viši grad, koji nosi ime ljudskog roda. Odlike toga grada, odlična nada sve, podrazumijevale su prikladnost utjelovljenja nadmoćnog ostalim utjelovljenjima, kao što je i on sam bio nadmoćan svim drugim gradovima, i koje bi stoga bilo najuzvišenije, najodličnije i najsavršenije. I ni to nije bilo dovoljno; jer da bi se

ispunio zakon u svim točkama, prikladno je bilo da osoba u kojoj će se sažeti čovječanstvo sjedini u svome osobnom jedinstvu dvije različite naravi: po jednoj je trebala biti čovjek, a po drugoj Bog, jer samo je Bog nadmoćan čovjeku. I neka se ne kaže da bi za ispunjenje ovog zakona bilo dovoljno utjelovljenje anđela; jer budući da se čovjek smatra sastavljenim od duhovne duše i tjelesne tvari, pa tako sudjeluje istovremeno u tjelesnoj i u anđeoskoj naravi i time je stjecište svega stvorenog, bjelodano je da je osoba koja je morala sažeti onako u sebi ljudsku narav – morala u sebi sažeti sve stvorenje, iz čega proizlazi da je ona budući, u svom čovještvu, sve stvoreno – da bi istovremeno bila i nešto drugo morala biti Bog. Najzad, kako bi se zakon koji tumačimo ispunio posvema, nužno je bilo da ista osoba koja je u nižem gradu nadmoćno gospodovala bude građanin, i ništa drugo, u višem gradu; stoga Bog postao čovjekom jedini vlada svime stvorenim, dok je u svetohraništu, nastanjenu božanskom biti, Sinova osoba u svemu jednaka Ocu i Duhu Svetomu.

Velika bi greška bila onih koji bi mislili da ove razloge smatram nepobjedivima i ove usporedbe savršenima. Pretpostaviti da čovjek može jasno prozirati ta duboka otajstva krajnje je sljepilo, a i sam pokušaj skidanja božanskih velova koji ih pokrivaju čini mi se priglupom bahatošću, besmislicom i ludošću. Ne postoji dovoljno moćna zraka svjetla da rasvijetli ono što je Bog skrio u neprobojnom svetohraništu koje štite božanske tmine. Namjera mi je ovdje samo pokazati, čvstim pokaznim postupkom, da ono što nam Bog nalaže vjerovati nipošto nije nevjerojatno, nego da je ne samo vjerojatno već i razumno. Mislim da je pokazivanje moguće dovesti do granica dokaza, sve dok se ono zadovoljava time da na vidjelo iznese ovu istinu: da svatko tko napusti vjeru završava u apsurdu te da su božanske tmine manje tamne od ljudskih. Nema katoličke dogme ni otajstva koji u sebi ne bi združivali ta dva uvjeta potrebna za razumnost nekog vjerovanja, dakle: prvo, objašnjavaju sve na zadovoljavajući način pošto su

prihvaćeni i, drugo, sami su objašnjivi i razumljivi do određene mjere. Nema čovjeka zdrava razuma i ispravne volje koji se ne bi osvjedočio, s jedne strane, o svojoj korjenitoj nemoći da sam stigne do otkrića objavljenih istina, ali također, s druge strane, o svojoj zadivljujućoj sposobnosti razmjerno zadovoljavajućeg objašnjavanja svih tih istina. To bi poslužilo da pokaže kako razum čovjeku nije dan da bi on istinu otkrio, nego da bi je sebi objasnio kad je stave preda nj, i da bi je vidio kad mu je predoče. Tako je velika njegova bijeda, i tako žaljenja vrijedno njegovo umsko siromaštvo te dan-danas jest i nije siguran u prvo što je trebao provjeriti: je li božanski plan uključio mogućnost da on sam za sebe išta provjeri. Recite mi ako nije tako, ako postoji čovjek koji je uspio pouzdano provjeriti što je njegov razum, zašto ga je dobio, čemu služi i dokle seže; a kako vidim s jedne strane da je to prvo slovo abecede, no s druge strane proteklo je šest tisuća godina dok nije promucano te dosad još nije pravo izgovoreno, smatram se ovlaštenim ustvrditi da nisu stvoreni ni ta abeceda da bi je sricao čovjek, a ni čovjek da bi sricao tu abecedu.

Hvatajući ponovo nit ovog razlaganja, reći ću da je nadasve odlično i prikladno bilo da čovječanstvo ima pred sobom sveopći uzor sveopćeg i beskonačnog savršenstva, kao što su i razne političke udružbe vazda imale kakav iz kojega su, kao iz svog izvora, izvlačile one darove i posebne odlike kojima su se isticale nad drugima u slavnim razdobljima svoje povijesti. U nedostatku drugih razloga već bi taj bio dovoljan da objasni veliko otajstvo kojim se bavimo, s obzirom na to da samo Bog može služiti kao dovršen primjer i savršen uzor svim narodima i nacijama. Njegova nazočnost među ljudima, njegov divni nauk, njegov presveti život, njegove nebrojene nevolje, njegova muka puna rugla i sramote te njegova krajnje okrutna smrt, koja sve to kruni i dovršava, jedini mogu objasniti čudesnu visinu do koje se uzdigla razina ljudskih kreposti. U društvima koja se nalaze s druge strane križa postojali su junaci, u velikom katoličkom društvu –

sveci, a poganski su junaci prema svecima katoličanstva, uz dužan razmjer i prikladne pridržaje, isto što i razna utjelovljenja narodâ prema apsolutnom utjelovljenju čovječanstva u osobi Boga postalog čovjekom iz ljubavi prema ljudima. Između tih raznih utjelovljenja i apsolutnog utjelovljenja beskonačna je, između junaka i svetaca pak nemjerljiva udaljenost, što je i sasvim naravno; jer ako je ona prva udaljenost beskonačna, druga mora biti nemjerljiva.

Junaci su bili ljudi koji su uz pomoć tjelesne strasti uzdignute do krajnjih mogućnosti činili izvanredne stvari. Sveci su ljudi koji su se, obustavivši rad svih tjelesnih strasti, suprotstavili najpostojanije, bez ikakve tjelesne pomoći, silovitoj struji svih boli. Junaci su uzdigavši sve vlastite snage do grozničavog vrhunca – napadali njima one koji su im bili oporba i suprotnost. Sveci su uvijek započinjali odricanjem od vlastitih snaga, te, bespomoćni tako i ogoljeni, stupali u borbu istodobno sa samima sobom i sa svim ljudskim i paklenim silama. Nakana je junacima bila doseći najvišu slavu i sjajan ugled među narodima. Isprazan govor ljudskih naraštaja ocijenili su sveci bezvrijednim, te, prepustivši zaboravu brigu o svojem imenu i slavi i zapostavivši vlastitu volju kao nešto nečasno, stavili su sve, pa i sebe same, u ruke Božje, jer su najodličnijim i najslavnijim smatrali prihvaćanje ruha Božjeg sluge. To su bili junaci i to su bili sveci: i jednima i drugima okrenulo se u suprotnost ono što su mislili; jer junaci, koji su mislili ispuniti zemlju, koliko god velika bila, slavom svoga imena, pali su u najdublji zaborav među mnoštvima, dok sveci, koji su oči upravljali samo u nebo, čašćeni su i štovani ovdje dolje među narodima, vladarima, svećenicima i kraljevima. Kako li je velik Bog u svojim djelima, i kako divan u svojim naumima! Čovjek misli da sam ide, a zapravo ga Bog nosi. Misli da silazi u dolinu, a nađe se, ne znajući kako, na brdu. Ovaj misli da postiže slavu, a pada u zaborav; onaj traži u zaboravu utočište i počinak, a odjednom ga zagluši klicanje naroda njemu u slavu. Sve su jedni žrtvovali za svoje ime, i nitko se sada ne zove po njima: njihovo je ime

nestalo s njima samima. Vlastita su imena prvo što su na oltar svoje žrtve prinijeli drugi, i to sve do brisanja iz svojeg sjećanja. A eto, upravo ta imena koja su zaboravili i prezreli prelaze s očeva na sinove, iz naraštaja u naraštaj, poput najslavnije relikvije i najbogatije baštine. Nema katolika koji se ne zove po nekom svecu. Tako se danomice ispunjava božanska riječ koja je navijestila poniženje oholih i uzvišenje poniznih.

Kao što između Boga postalog čovjekom i kraljeva ljudske inteligencije postoji beskonačna, a između junaka i svetaca nemjerljiva udaljenost, tako je između katoličkih i poganskih mnoštava te između oni što vode i usmjeravaju jedne i druge udaljenost bezmjerna, jer sve se preslike ravnaju prema svojim uzorima. Božanstvo svojom nazočnošću proizvodi svetost; svetost najvećih, sa svoje strane, uzrok je, u jednu ruku, vrline srednjih i, u drugu ruku, zdravog razuma manjih. Zato se može opaziti da nijedan narod ako je katolički nije bez zdravog razuma, niti ijedan poganski narod ima to što se naziva zdravim razumom, naime: onaj trijezni razbor koji jednim jednostavnim pogledom sve vidi kakvo jest i gdje treba biti. Što neće začuditi onoga tko promisli da se kako je katolicizam apsolutni red, beskonačna istina i dovršeno savršenstvo – samo u njemu i po njemu vide bića u svojim unutarnjim bitima, na mjestima koja zauzimaju, u važnosti koju imaju te u veličanstvenom redu kojim su uređena. Bez katolicizma nema zdravoga razuma kod manjih, vrline kod srednjih ni svetosti kod najvećih, jer zdrav razum, vrlina i svetost na zemlji podrazumijevaju Boga postalog čovjekom, zaokupljenog time da junačke duše poučava svetosti, čvrste vrlini te da ispravlja razum zalutalih mnoštava, obavijenih tminama i sjenama smrti.

Taj božanski učitelj jest onaj sveopći ureditelj koji služi kao središte svih stvari; zato: s koje ga god strane promatrali i pod kojim god vidikom razmatrali, uvijek ga vidimo u središtu. Ukoliko je istovremeno Bog i čovjek, on je ona

središnja točka u kojoj se združuju u jedno stvoriteljska bit i stvorena tvar. Ukoliko je Bog, Božji Sin, on je druga osoba, tj. središte triju božanskih osoba. Ukoliko je čovjek, on je ona središnja točka u kojoj se sažima, otajstvenim sažimanjem, ljudska narav. Ukoliko je Otkupitelj, on je ona središnja osoba na koju se istovremeno spuštaju sva božanska milost i sva božanska strogoća. Otkupljenje je velika sinteza u kojoj se pomiruju i združuju božanska pravednost i božansko milosrđe. Ukoliko je Gospodar neba i zemlje, a ujedno rođen u jaslama, živio životom lišenosti i pretrpio smrt na križu, on je ona središnja točka u kojoj se združuju, kako bi se u višoj sintezi pomirile, sve teze i antiteze u svojem vječitom protuslovlju i u svojoj beskrajnoj raznolikosti. On je onaj najsiromašniji i najimućniji, sluga i kralj, rob i gospodar: gol je i odjeven je u sjajne haljine, pokorava se ljudima i zapovijeda zvijezdama, nema kruha da utaži svoju glad ni vode da ugasi svoju žeđ, a zapovijeda stijenama da briznu i hljebovima da se umnože, kako bi narod živio i mnoštvo obilovalo. Ljudi ga vrijeđaju, a serafi mu se klanjaju; najposlušniji i najmoćniji, umire jer mu je naloženo umrijeti, a nalaže hramskom zastoru da se razdere, grobovima da se otvore, mrtvima da ustanu, dobrom razbojniku da ga slijedi, svoj prirodi da se izbezumi i suncu da skrije svoje zrake. Dolazi usred vremenâ, hoda posred svojih učenika, rađa se na središnjoj točki između dvaju velikih mora i između triju golemih kontinenata. Pripadnik je naroda koji čuva pravednu sredinu između onih posve neovisnih i onih posve podložnih; naziva samog sebe putom, a svaki put jest središte; naziva sebe istinom, a istina je u sredini stvarî; on je život, a život, onaj sadašnji, sredina je između prošlosti i budućnosti; provodi život između pljeska i pogrde i umire između dvaju razbojnika.

I stoga je on bio istovremeno Židovima sablazan i poganima ludost. Jedni i drugi imali su, naravno, zamisao o božanskoj tezi i ljudskoj antitezi; mislili su međutim, i u tome, ljudski gledano, nisu zastranili, da su ta teza i antiteza

nepomirljive i sasvim proturječne: ljudsko shvaćanje nije se moglo vinuti do njihove pomirbe u vrhunaravnoj sintezi. Svijet je uvijek vidio bogate i siromašne, ali nije mogao zamisliti mogućnost da se u jednoj osobi ujedine najveća oskudica i najviše obilje. Međutim to što se razumu čini apsurdnim postaje tom istom razumu sasvim prikladno kad je osoba u kojoj se te stvarnosti združuju božanska osoba, koja ili ne mora biti niti mora doći, ili mora biti i mora doći na taj način. Njegov dolazak bio je znak sveopće pomirbe svih stvari i znak sveopćeg mira među svim ljudima: i siromašni i bogati, i ponizni i moćni, i sretni i ožalošćeni, svi su bili jedno u njemu, i samo su u njemu bili jedno; jer jedini je on bio istovremeno najimućniji i najsiromašniji, najmoćniji i najponizniji, najsretniji i najožalošćeniji. To je ono mirotvorno bratstvo kojemu je poučavao sve koji su otvorili svoj um i sluh njegovoj božanskoj riječi. To je ono evanđeosko bratstvo koje propovijedaju, propovijedanjem neumornim i neprestanim, jedan za drugim svi katolički naučitelji. Zaniječite našega Gospodina Isusa Krista, i začas počinju strančarenja i pristranosti, i veliki meteži, i ohole pobune, i zlobna bučanja, i nerazumne nesloge, i nepomirljive ogorčenosti, i beskrajni ratovi, i krvave bitke. Barjake podižu siromašni protiv bogatih, protiv sretnih oni slabe sreće, aristokracije protiv kraljeva, mnoštva protiv aristokracija, jedni i drugi pobjesnjela barbarska gomila, slični dvama golemim oceanima što se združuju u ustima bezdana.

Istinsko čovještvo nije ni u jednom čovjeku: bilo je u Sinu Božjem, i upravo nam se ondje otkriva u tajni svoje proturječne naravi, jer ono je s jedne strane najuzvišenije i najodličnije, a s druge strane zbroj svih bezočnosti i niskosti. S jedne strane tako je odlično da ga je Bog učinio svojim ujedinivši ga s Riječi, i tako uzvišeno da ga je od početka i prije njegova dolaska Bog obećao, patrijarsi mu se u tišini klanjali, proroci ga povremeno naviještali, čak su ga i lažna proročanstva otkrivala svijetu, a sve žrtve i svi likovi predstavljali. Anđeo ga je navijestio djevici, a Duh Sveti vlastitom snagom oblikovao u njezinoj djevičanskoj utrobi, i

Bog je ušao te ga sjedinio sa samim sobom za sva vremena, i zauvijek sjedinjeno s Bogom to presveto čovještvo slavili su pri njegovu rođenju anđeli, obznanile zvijezde, pohodili pastiri i poklonili mu se kraljevi; a kad je Bog ujedinjen s tim čovještvom želio biti kršten, otvorila su se nebesa i vidio se Duh Sveti kako na nj silazi u liku goluba, a s najviših visina zaorio se glas: *Ovo je Sin moj, ljubljeni, u njemu mi sva milina!*; i potom, kad je započeo propovijedati, takva je čudesa činio, iscjeljujući bolesne, tješeći žalosne, uskrisujući mrtve, zapovijedajući svemoćno vjetrovima i morima, otkrivajući skriveno i naviještajući buduće, da je izazvao prepast i pobudio divljenje neba i zemlje, anđelâ i ljudi. Niti je tu bio kraj čudesima, jer to su čovještvo vidjeli danas mrtvo, a tri dana poslije slavno i uskrišeno, pobjedničko nad vremenom i smrću; i tiho sijekući zrak, viđen je kako se penje u visine poput božanstvene zore.

A to isto čovještvo, s jedne strane tako slavno, bilo je s druge strane primjer svih niskosti, od Boga predodređeno da, sámo pritom bez krivnje, zamjenski trpi kaznu za grijeh. Zato tako skršeno ide svijetom onaj u čijem se božanskom licu oglédaju anđeli; zato je tako utučen i žalostan onaj u čijim očima nebesa nalaze svoju radost; zato ide gol ovim ubogim tlom onaj koji se u božanskim visinama zaodijeva blistavim zvjezdanim plaštem; zato, kao da je grešnik, među grešnicima hoda onaj koji je svetac nad svecima: ovdje razgovara s huliteljem, tu čavrlja s preljubnicom, a ondje se zadržava sa škrcem. Judi daje cjelov mira, a razbojniku nudi svoj raj; te kad razgovara s grešnicima, čini to s takvom ljubavi da im se oči pune suzama. Ovaj se čovjek sigurno odlično razumije u bol, kad tako suosjeća s bolnima, i odličan je poznavatelj trpljenja, kad tako suosjeća s bijednima. Nigdje pod suncem i koliko je zemlja široka nije postojao čovjek tako osiroćen i napušten. Čitav jedan narod proklinje ga; od njegovih učenika jedan ga izdaje, drugi ga se odriče, a ostali ga napuštaju; nema ni vode da si ovlaži usne, ni kruha da utaži svoju glad, ni jastuka da na nj nasloni glavu. Nijedna samrtna muka nije bila nalik

na onu koju je on prepatio u vrtu, kad mu je iz svih pora provalila krv; njegovo lice potom je izranjeno pljuskama, njegovo tijelo obavijeno grimizom poruge, a čelo okrunjeno bodljikavom krunom; nosio je svoj križ, padajući na tlo više puta, i uspeo se golgotskim obronkom dok ga je u stopu pratila poludjela gomila parajući zrak zlobnom dernjavom; kad su ga podigli uvis, njegova je napuštenost narasla do te mjere da je i sam njegov Otac odvratio pogled od njega, a anđeli koji su mu služili zastrli su se krilima, preplašeni i smeteni, da ga ne bi vidjeli; čak je i viši dio njegove duše napustio njegovo čovještvo u onom strašnom času smrti, ostajući ravnodušan prema svemu i spokojan. A svjetina mu je, mašući glavama, dobacivala: Ako si Sin Božji, siđi s križa!

Kako vjerovati, bez posebne Božje milosti, u božanstvo onoga koji je doveden u tako težak trenutak i stanje? Kako ne smatrati njegove riječi sablažnjivima i ludima? A ipak taj čovjek, ondje tako napušten i u takvim samrtnim mukama, podvrgao je svijet svojem zakonu, osvojivši ga kao na juriš naporom nekolicine siromašnih ribara, sličnih njemu, jadnih lutalica na ovoj zemlji, nevoljnih i napuštenih od sviju. Radi njega ljudi su promijenili svoje živote, radi njega su ostavili svoja imanja, za njegovu ljubav uzeli su na sebe svoj križ, napustili su gradove, nastanili pustinje, odbacili sve užitke, vjerovali su u posvetnu snagu boli, živjeli čistim i duhovnim životom, podvrgavali svoju put okrutnim kaznama, držeći je vazda u podložnosti, a povrh svega toga su nedugo nakon njegove smrti najčvršćom vjerom povjerovali u čudesne i nevjerojatne stvari; naime povjerovali su da onaj koji je bio razapet jest jedinorođeni Sin Božji, Bog; da je začet u utrobi djevičinoj po Duhu Svetome; da je gospodarom neba i zemlje onaj isti koji je bio rođen u jaslama i umotan u najskromnije povoje; da je, već mrtav, sišao nad pakao te poveo odanle sa sobom čiste i pravedne duše drevnih patrijarha, a potom uzeo vlastito tijelo, izveo ga slavno iz groba i ponio, blistavog i preobraženog, u nebo; da je žena koja ga je nosila u svojoj utrobi bila u

isto vrijeme brižna majka i bezgrešna djevica, koju su anđeli uznijeli na nebo, gdje je od anđeoskih zborova po vrhovnoj odredbi proglašena kraljicom stvorenja, majkom napuštenih, posrednicom pravednih, zagovornicom grešnika, majkom Sinovom, zaručnicom Duha Svetoga; da su sve vidljive stvari manje vrijedne od tajnih i nevidljivih i dostojne jedino prezira u usporedbi s njima; da nema drugoga dobra osim onoga koje se sastoji u podnošenju teškoća, prihvaćanju boli i suočavanju s brigama te življenju u stalnim nevoljama i tjeskobama, ni drugoga zla osim užitka i grijeha; da krsna voda pročišćuje, da ispovijedanje grijeha uzdiže, da se kruh i vino pretvaraju u Boga, da je Bog u nama, i izvan nas posvuda; da je izbrojio sve vlasi na našim glavama, i da se nitko ne rađa bez njegove odredbe, niti itko pada bez njegova dopuštenja ili bez njegova naloga; da ako čovjek misli svoje misli, upravo ih Bog preda nj stavlja; ako čovjekova volja čemu naginje, upravo je Bog pokreće; učvršćuje čovjeka pri njegovu naporu, te on posrće i pada kad mu ne stigne Božja pomoć; da će mrtvi ustati i doći na sud; da postoje raj i pakao, vječna kazna i trajna slava; da u sve to treba povjerovati svijet, nasuprot svim moćima svijeta; da će si taj divni nauk otvoriti nepobjediv put nasuprot volji i usprkos silnoj vlasti kneževa, kraljeva i careva; da za nj trebaju krv dati i muke podnijeti beskrajne čete sjajnih ispovjedalaca, plemenitih naučitelja, tankoćutnih i smjernih djevica i slavnih mučenika; da će ludilo Kalvarije biti tako zarazno te će zaluditi narode dokle god dopiru Sunčeve zrake i kuda god se prostire kugla zemaljska.

U sve te nevjerojatne stvari povjerovali su ljudi kad se okončala ona velika tragedija što se kroz tri sata odigrala na Golgoti, uza strepnju sunca i podrhtavanje zemlje u svim njezinim dijelovima. Tako se obistinila riječ koju je objavio Bog preko Hošeje: *Užima za ljude privlačio sam ih, konopcima ljubavi.* (Hoš 11,4) Ljudi su pali u tu ljubavnu zamku koju im je priredio Sin Boga živoga, blago i milosrdno. Čovjek je takva kova da se buni protiv svemoći, diže protiv pravde i opire

milosrđu; no pada u najslađu nesvjesticu i do srži je kostiju prožet ljubavlju začuje li bolan i žaloban glas onoga koji umire za nj, i koji ga umirući voli. *Zašto me progoniš?* To je onaj glas pun potresenosti, a istodobno i ljubavi, koji neprekidno odzvanja u ušima grešnikâ; i taj blagi i ljubavni ton preslatke tužaljke prodire ravno u dušu i preobražava je, mijenja i pretvara svu u Boga, obvezujući je da ga traži po gradovima i pustinjama, po divljim planinama i po ravnicama, po pustopoljinama i voćnjacima. Taj glas raspaljuje dušu čednom ljubavlju prema zaručniku, i nosi je, željnu i zaluđenu, da slijedi njegove opojne mirise, kao što žeđ nosi košutu k prelijepim izvorima žive vode. Bog je došao na svijet da bi bacio oganj na zemlju, i zemlja se stala dimiti, a zatim gorjeti na sve četiri strane, te su se iz dana u dan po svim krajevima širile moćne vatre tih božanskih požara. Ljubav objašnjava neobjašnjivo, i čovjek po ljubavi vjeruje u ono što se doima nevjerojatnim, i čini ono što se doima neizvedivim, jer s ljubavlju sve je moguće i sve je lako.

Kad su oni apostoli koji su vidjeli Gospodina, prije muke, preobraženog i odjevenog u haljine sjajnije od sunca i bjelje i čistije od snijega, zaneseni i zaprepašteni rekli: Ostanimo ovdje! – još nisu imali nikakva pojma o božanskoj ljubavi ni o njezinim neizrecivim radostima; stoga je veliki apostol, učitelj ovoga velikog umijeća, poslije rekao: *Samo jedno želim znati: Isusa Krista, i to raspetoga*; što je bilo isto kao da kaže: *Želim sve znati; i kako bih sve znao, želim znati samo Isusa Krista*, jer samo su u njemu združena sva znanja i sjedinjene međusobno sve stvari; a potom je dodao: *i to raspetoga*; nije rekao: preobraženoga i slavnoga; jer malo vrijedi poznavati ga samo u njegovoj svemoći, sudjelujući mišlju u divnom djelu sveopćeg stvaranja; i nije dovoljno poznavati ga u njegovoj slavi, kad mu lice blista nestvorenim svjetlom, i kad nebeske vlasti zadivljene padaju nice pred božanskom poslušnošću; niti sasvim zadovoljava vidjeti ga kako, okružen anđelima i serafima, izriče presude svoje neopozive pravde. Niti je duša sasvim

zadovoljena kad prisustvuje uzvišenim čudesima njegova beskrajnog milosrđa; apostol, gonjen neugasivom žeđi, neutaživom gladi i nesavladivom žudnjom, želi više, zahtijeva više i uzdiže u još veće visine svoju odvažnu misao, jer neće se zadovoljiti nego spoznajom Krista raspetoga, tj. kako sam Isus najviše želi da ga znaju: na najuzvišeniji i najizvrsniji način koji razum može pojmiti, mašta zamisliti, a najzanosnija i najuzvišenija žudnja poželjeti; jer to znači poznavati ga u činu njegove neshvatljive i beskrajne ljubavi. Upravo to želi apostol naznačiti kada kaže: *Samo jedno želim znati: Isusa Krista, i to raspetoga.*

Njega jedinog željeli su znati oni malobrojni blaženi koji su uzeli svoj križ i pažljivo pružali svoj korak kuda god bi ugledali krvavi i slavni trag njegovih stopa. Njega jedinog željeli su znati oni pustinjski oci koji su gole pustoši pretvorili u rajske vrtove. Njega jedinog željele su znati one čedne djevice, čudo od čvrstoće, koje su položile sve požude njemu pod noge, uzele ga za zaručnika i posvetile mu svoje čiste i djevičanske misli. Njega jedinog željeli su znati svi oni koji su, pretvorivši svoje oči u izvore, s radošću srca prihvatili velike kušnje i uspeli se čvrstim korakom na vrletno brdo okajanja.

Među čudesima stvaranja, duša u ljubavi najčudesnija je divota, ne samo zato što je njezino stanje najuzvišenije i najizvrsnije koje se ovdje dolje na zemlji može pojmiti nego i zato što glasno obznanjuje čuda ostvarena božanskom ljubavlju, koja nema samo snagu izbrisati naše grijehe, i s njima nered i uzrok svega nereda, nego također navesti nas da slobodnom voljom težimo za onim istim pobožanstvenjenjem koje smo prije odbacili te omogućiti nam da postignemo to za čime težimo, prihvaćajući pomoć milosti koju smo zaslužili u Gospodinu i po Gospodinu kad je, da bi nam je zaslužio i da bismo je zaslužili, prolio svoju krv na Kalvariji. Sve to označavaju one nezaboravne riječi što ih je Isus Krist izgovorio na izdisaju, kazavši: *Dovršeno je!*, što je isto kao da je kazao: Dovršio sam svojom ljubavi ono što nisam mogao ni svojom pravednošću, ni

svojim milosrđem, ni svojom mudrošću, ni svojom svemoći; jer izbrisao sam grijeh koji je zamračivao božansko Veličanstvo i ljudsku ljepotu, izvukao sam čovječanstvo iz njegova sramotnog ropstva i dao čovjeku mogućnost da bude spašen, koju je izgubio grijehom. Sada može sići moj Duh da čovjeka učvrsti, da čovjeka uljepša, da čovjeka pobožanstveni, jer privukao sam ga k sebi i sa samim ga sobom ujedinio svemoćnim i preljubaznim vezom.

Kad je Sin Božji na izdisaju izgovorio tu nezaboravnu riječ, sve su se stvari našle čudesno uređene i uredno dovršene.

Svaka od dogmi koje sadrži ova knjiga i ona prethodna zakon je moralnoga svijeta; svaki od tih zakona po sebi je neosporiv i vječan: svi zajedno čine kodeks zakona od kojih se sastoji moralni red u čovječanstvu i u svemiru, a združeni s fizičkima, kojima su podvrgnuti oni tvarni, tvore vrhovni zakon reda, zakon koji ravna i upravlja svime stvorenim.

Tako i toliko nužno je da sve stvari budu savršeno uređene te čovjek, iako sve unereďuje, nije u stanju pojmiti nered; zbog toga nije moguća revolucija koja rušeći stare ustanove ne bi to činila zato što ih smatra besmislenima i uvredljivima, i koja ne bi zamijenivši ih drugim individualnim iznašašćima, obznanila da ona tvore savršen poredak. To je značenje izreke posvećene među revolucionarima svih vremena, kad pomutnju koju posvećuju nazivaju *novim poretkom*. Čak i najodvažniji od njih, gosp. Proudhon, svoju *anarhiju* brani tek kao racionalni izraz savršenoga, odnosno apsolutnoga reda.

Iz vječne nužnosti reda proizlazi vječna nužnost i fizičkih i moralnih zakona koji ga sačinjavaju; zbog tog razloga sve njih od početka vremena stvarao je i proglašavao samo Bog. Izvevši svijet ni iz čega, stvorivši čovjeka od gline i izvevši ženu iz njegova rebra te stvorivši prvu obitelj, Bog je želio jednom zasvagda proglasiti prirodne i moralne zakone koji čine red u čovječanstvu i svemiru te ih

uskratiti nadležnosti čovjeka i staviti izvan dosega njegovih ludih spekulacija i ispraznih hirova. Čak i dogme o utjelovljenju Sina Božjega i otkupljenju ljudskoga roda Bog je objavio u rajsko doba, kad je našim praroditeljima dao ono milosrdno obećanje kojim je ublažio strogoću svoje pravednosti.

Uzalud se svijet odrekao tih zakona: pokušavajući se izbaviti iz njihova jarma niječući ih, uspio ga je samo otežati, katastrofama koje su uvijek bile razmjerne nijekanju, u skladu sa zakonom razmjernosti kao jednim od temeljnih čimbenika reda.

Bog je ostavio široko i slobodno polje ljudskim mišljenjima, a široka su također bila područja što ih je prepustio vlasti i slobodnoj volji čovjeka, kojem je dano gospodstvo nad morem i zemljom, mogućnost da se pobuni protiv svoga Stvoritelja, zarati s nebesima, sklapa pogodbe i saveze s paklenim dusima, zaglušuje svijet bukom bitaka, sažiže gradove požarima i neslogom, potresa ih strahovitim revolucijama, zaklanja razum pred istinom i oči pred svjetlom, otvara razum prema zabludama, nalazi zadovoljstvo u tminama, zasniva carstva i ruši ih, podiže i uklanja republike, umara se od republika, carstava i monarhija, napušta ono što je želio postići, vraća se onomu što je napustio, potvrđuje sve, čak i ono besmisleno; niječe sve, čak i ono očevidno; kaže *nema Boga* i *ja sam Bog*; proglašava sebe neovisnim o svim vlastima, obožava nebesko tijelo koje ga obasjava, tiranina koji ga tlači, gmaza koji plazi po tlu, orkan što riče svom snagom, zraku koja pada, oluju koja tutnji i oblak što prolazi.

Sve to, i još mnogo više, bilo je dano čovjeku; no usprkos tomu nebeska su tijela nastavila u svom vječinom ritmu svoju vječnu vrtnju po zadanim krugovima, godišnja doba smjenjivala su se jedno za drugim u skladnom kruženju, a da se nikada ne dostignu i ne ponište, a zemlja se i danas zaodijeva biljkama, stablima i žitaricama, kao što je uvijek činila otkako je odozgo primila snagu plodnosti; i sve fizičke stvari ispunjavaju danas, kao što su činile jučer, a

činit će i sutra, božanske zapovijedi, gibajući se u vječnom miru i skladu, ne kršeći ni u jednoj točki zakone svoga moćnog Tvorca, koji vrhovničkom rukom određuje njihove korake, suspreže njihove nagone i zauzdava njihove tijekove.

Sve to, i još mnogo više, bilo je dano čovjeku; no usprkos tomu nije mogao spriječiti da njegov grijeh prati kazna, njegovo zlodjelo ispaštanje, njegov prvi prijestup smrt, osuda njegovo otvrdnuće, njegovu slobodu pravda, njegovo pokajanje milosrđe, njegove sablazni odšteta, a njegove bune katastrofa.

Čovjeku je bilo dano da baci na koljena društvo razdrto neslogama, sruši najčvršće zidove, opljačka najbogatije gradove, bučno uništi najprostranija i najuglednija carstva, na zastrašujući način sravni sa zemljom najuzvišenije civilizacije i obavije svoje blistavilo gustim oblakom divljaštva; ali nije mu bilo dano obustaviti na samo jedan dan, sat ili čas nepogrešivo ispunjenje temeljnih zakona fizičkog i moralnog svijeta, a to su zakoni od kojih se sastoji red u čovječanstvu i svemiru; svijet nije vidio, niti će ikada vidjeti da se čovjek koji bježi od reda kroz vrata grijeha, redu ne vraća kroz vrata patnje, Božje glasnice koja svojim porukama dopire do svakoga.

KRAJ

Sa španjolskoga preveo Jerko Grgec